

BOLESŁAW ULANOWSKI
(1860–1919)

Postać Bolesława Ulanowskiego jest zawsze ukazywana w różnych opracowaniach jako wyjątkowa, nieprzeciętna, wykraczająca poza ramy wybitnego dydaktyka i pracownika naukowego (określano go mianem erudyty albo wybitnego luminarza). Zgodnie z opinią badaczy, którzy poświęcili uwagę życiu Bolesława Ulanowskiego, był on tytanem pracy, stawiającym wysokie wymagania innym, ale przede wszystkim sobie. Jego szczere zaangażowanie w sprawy związane ze środowiskiem naukowym, zwłaszcza w okresie wojennym, wpłynęło z kolei negatywnie na jego stan zdrowia, co przyczyniło się do relatywnie wczesnej śmierci w dniu 27 września 1919 roku¹.

Bolesław Ulanowski urodził się dnia 1 sierpnia 1860 roku w Brześciu Litewskim, w dawnym zaborze rosyjskim, jako starszy syn Józefa i Aleksandry. Zarówno ojciec, jak i matka mieli – co podkreślają autorzy biografii – szlacheckie pochodzenie, a Józef Ulanowski pełnił w tym czasie funkcję lekarza wojskowego w armii rosyjskiej. Zarówno Bolesław, jak i jego młodszy brat Kazimierz wychowywani byli w duchu patriotycznym, do czego w pierwszych latach przyczyniała się matka obu – Aleksandra, czuwająca również osobiście nad pierwszymi latami edukacji chłopców. Naukę gimnazjalną Bolesław Ulanowski rozpoczął w Lublinie w roku 1870 (obecnie Gimnazjum im. Stanisława Staszica), gdy natomiast w 1874 roku rodzina przeniosła się do Krakowa, obaj bracia Ulanowscy zaczęli uczęszczać do Gimnazjum św. Anny (dzisiejsze I Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego), w którym Bolesław zdał egzamin dojrzałości z wyróżnieniem w roku 1877, od razu rozpoczynając studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, po „zapisaniu się na wydział prawny Uniwersytetu Krakowskiego”².

Równocześnie uczęszczał on na „wykłady historyczne, po zapisaniu się w poczet członków seminarjum historycznego pod kierunkiem prof. Smolki i Zakrzewskiego, podczas trwania którego, w trakcie 4 lat nauki, napisał 7 rozpraw nagrodzonych”³. Łącząc zainteresowania historyczne z zagadnieniami prawnymi, Ulanowski skierował swoją uwagę badawczą na historię prawa, na co wpływ miał, jak zgodnie podkreślają badacze jego życiorysu, Michał Bobrzyński, na którego seminarium z prawa polskiego uczęszczał (dodatkowo zapisany był na seminarium z prawa rzymskiego u prof. Fryderyka Zolla (starszego))⁴. Przyczynił się on bezsprzecznie do ukierunkowania zainteresowań młodego badacza w stronę źródeł prawa polskiego okresu średniowiecza. Ulanowski zo-

¹ *Bolesław Ulanowski*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1920, s. 13, www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/docmetadata?id=9053&from=&dirids=1&ver_id=&lp=1&QI= [dostęp: 29.10. 2014], *Uniwersytet Jagielloński. Złota księga Wydziału historycznego*, red. J. Dybiec, Kraków 2000, s. 124 i 324, *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji*, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000, s. 201.

² *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WP II 138, *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. S II 619, *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 197.

³ *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WP II 138.

⁴ *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 197.

stał w tym czasie aplikantem w Archiwum Krajowym Aktów Grodzkich (po „odbytym egzaminie historycznym”), którym w tamtym okresie kierował właśnie Michał Bobrzyński. Ulanowski podkreślał znaczenie, jakie miała dla niego praca na stanowisku aplikanta w Archiwum Akt Grodzkich, w którym udało mu się „przeczytać kilkadziesiąt ksiąg oraz zebrać ogromną ilość notatek”, z których część została opracowana i wydana. Następnie z inicjatywy Bobrzyńskiego zajął się opracowaniem i wydaniem „najdawniejszych ksiąg” związanych z sądownictwem krakowskim⁵.

Gdy kilka lat później (w 1884 roku) Bolesław Ulanowski ukończył studia prawnicze ze stopniem doktora praw, w serii wydawniczej *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki* (t. VII i VIII) ukazały się drukiem (w latach 1884–1886) dwie jego prace, będące owocem badań archiwalnych, zatytułowane: *Antiquissimi libri iudicales terrae Cracoviensis* oraz *Inscriptiones clenodiales ex libris iudicialibus palatinatus Cracoviensis*. Należy nadmienić, że prowadził on kwerendę nie tylko w Archiwum Krajowym Aktów Grodzkich, ale i w Archiwum Głównym w Warszawie oraz bibliotekach i archiwach w całej Polsce, o czym zostanie jeszcze wspomniane poniżej. Ponadto szeroko zakrojone badania przyczyniły się również do powstania licznych publikacji i prac wydawniczych⁶.

Związaną z Uniwersytetem Jagiellońskim karierę rozpoczął w czerwcu 1881 roku po złożeniu rozprawy doktorskiej pt.: *Leszek Czarny księciem Krakowskim*. W lipcu 1881 i styczniu 1882 roku zdał egzaminy doktorskie z filozofii, historii i „filologii ze znakomitym rezultatem”⁷. W roku 1882 uzyskał tytuł doktora filozofii na podstawie wyżej wymienionej rozprawy⁸, która – co charakterystyczne – została przyjęta z „wszelkim dla niej uznaniem”, mimo uwag recenzenta, Józefa Szujskiego, co do „twardości stylu i niepoprawności często rażącej języka”⁹. Jeszcze ostrzejszy w swych opiniach był drugi recenzent, prof. Iskrzycki, który zarzucił Ulanowskiemu, że „nie posiada daru konstrukcji historycznej”, zaś samą rozprawę cechowało „wielkie zaniedbanie formy, [...] styl bardzo zaniedbany, język niepoprawny”. Niemniej i on nie miał najmniejszych wątpliwości, mimo wyżej wymienionych uwag, co do przyznania mu stopnia doktora filozofii na podstawie tej samej „samodzielnej badawczej pracy historycznej”, w której wykazał znajo-

⁵ *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WP II 138, *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 198, M. Patkaniowski, *op.cit.*, s. 348.

⁶ *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 198.

⁷ Tu istnieje pewna nieścisłość, zgodnie z którą jako datę uzyskania stopnia doktora filozofii podaje się rok 1881, podczas gdy drugi egzamin doktorski zdał w 1882 r. *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WF II 504, *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WP II 138.

⁸ *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WP II 138.

⁹ *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WF II 504.

mość „gruntownej zasady krytyki historycznej i godnej uznania, mając wprawę w jej należytem stosowaniu”¹⁰.

Te oceny prac pisanych zgadzały się z późniejszymi charakterystykami samego Ulanowskiego. Współczesne mu osoby ze środowiska uniwersyteckiego przedstawiały go jako człowieka o ogromnym temperamencie, nieposiadającego – mimo dziesiątek lat intensywnej pracy – wystarczającej ilości czasu, aby zrealizować swoje nie tylko naukowe pomysły, czego dowodem było pozostawienie „po sobie prac wielu, ale w żadnej z nich nie zdołał się wypowiedzieć w całej pełni”. O braku cierpliwości, jaka cechowała Ulanowskiego, wypowiadał się później również choćby Stanisław Kutrzeba¹¹. Można stąd wywnioskować, że Bolesław Ulanowski musiał wyróżniać się już jako młody student i adept naukowy nieprzeciętnym umysłem i osobowością, skoro mimo niedociągnięć stylistycznych i językowych, jego prace były tak wyjątkowe, by wzbudzić uznanie wybitnych postaci krakowskiej szkoły historycznej.

W tym ważnym dla niego czasie, w 1881 roku (a więc jako 21-latek), został ranny w pojedynku, w wyniku czego stracił nogę, co być może przyczyniło się do wyboru jego samotnej drogi życiowej. Bolesław Ulanowski nie założył rodziny. To pozwoliło mu ukierunkować energię, czas, zainteresowanie i całkowicie oddać się pracy naukowej, czego rezultatem był jego wybitny wkład w dziedzinę historii i prawa Polski¹².

74

Uzyskanie dużego dorobku naukowego w krótkim czasie będzie potwierdzało to założenie i świadczyło o niezwyklej pracowitości młodego badacza. Potwierdził to również w późniejszym czasie Stanisław Estreicher, mówiąc, że Ulanowski „należał do tych rzadkich ludzi, którzy żyją namiętnością pracy, zastępującej im wszystkie inne ambicje i cele życia. A praca ta paliła mu się nie tylko w rękach, ale i w duszy”¹³. On sam był prawdopodobnie świadom swojego ogromnego stopnia zaangażowania i pisał o sobie w swoich życiorysach naukowych, iż poza wdrażaniem się w prace wydawnicze w Archiwum Krajowym Aktów Grodzkich „pilnie też oddawał się nauce paleografii i w wolnych chwilach pracował nad rękopisami Biblioteki Jagiellońskiej i Zakładu Imienia Ksiąząt Czartoryskich, równocześnie wykańczając rozprawę do doktoratu filozofii *Leszek Czarny księciem Krakowskim*”¹⁴.

Stanisław Kutrzeba wskazał na fakt, że Ulanowski zaczął pisać rozprawy już w bardzo młodym wieku (jako datę pierwszej nich wskazał rok 1882, chociaż sam Ulanowski podkreślał w swoim *curriculum vitae*, pisany z okazji habilitacji, że już

¹⁰ *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WF II 504.

¹¹ *Bolesław Ulanowski*, Polska Akademia Umiejętności..., s. 10 i 24. Zob. też: M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa UJ. Od reformy kołłątajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964, s. 337.

¹² K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, s. 533.

¹³ *Bolesław Ulanowski*, Polska Akademia Umiejętności..., s. 7.

¹⁴ *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WF II 138.

podczas studiów pisał prace, które wyróżniano nagrodami i premiowano nagrodami finansowymi). Wprawdzie – jak podkreślał Kutrzeba – nie były „wielkie rozmiarami”, ale cechowały się „świąteczną analizą źródeł i bystrością wnioskowań”¹⁵.

Bezpośrednio po zakończeniu pierwszego etapu kształcenia wyższego Ulanowski rzucił się w wir pracy. Podróże zagraniczne, które odbył w latach 1882–1886, pozwoliły mu się rozwinąć oraz poszerzyć i pogłębić wiedzę prawnohistoryczną¹⁶. Obszar prawa polskiego nie był jednak jedyną płaszczyzną zainteresowań młodego badacza. W latach 1880–1885 odbył on wiele podróży, zarówno zagranicznych, jak i po terytoriach wszystkich byłych zaborów Polski, prowadząc prace badawcze i studiując. W roku 1883 w Paryżu pobierał naukę z zakresu paleografii i prawa w Écoles des Chartes, a także prawa i historii prawa na Uniwersytecie Paryskim. Ponadto prowadził badania w Archiwum Narodowym oraz Bibliotece Narodowej, analizując francuski, angielski, włoski i hiszpański dorobek prawny. Równocześnie, planując zajęcie się opracowaniem dorobku prawa polskiego, przeprowadzał też kwerendę w Archiwum Krajowym Lwowskim, Archiwum Lubelskim, Archiwum Historycznym Akademii Umiejętności w Krakowie, w Warszawie i Poznaniu; korzystał ze zbiorów dokumentów Zakładów Ossolińskich i Biblioteki hrabiego Władysława Dzieduszyckiego, a także zbierał materiały we „wszystkich archiwach klasztorów krakowskich”. W gromadzeniu wiedzy na temat prawa polskiego wykorzystywał również informacje na temat prawodawstwa czeskiego i węgierskiego, co stanowiło istotny punkt odniesienia w jego badaniach nad rozwojem prawa w dawnej Polsce. Poza dziedziną szeroko pojętych zainteresowań prawnych wciąż jego pasją pozostawała historia Polski. Pisał w tym okresie na ten temat rozprawy, zarówno po polsku, jak i po niemiecku¹⁷.

Dużą wagę przywiązywał również do meritum treści dydaktycznych, które realizował już wtedy w ramach wykładów. Obejmowały one obszar historii prawa polskiego, a także wybranych dziedzin prawa innych krajów słowiańskich oraz Niemiec, Czech i Moraw. Badacze życiorysu Bolesława Ulanowskiego wspominają o jego innowacyjnych metodach prowadzenia wykładów, które również dzięki erudycji, a z pewnością i nietuzinkowej osobowości, cieszyły się dużą popularnością. On sam we wspomnianym wyżej *curriculum vitae* złożonym na okoliczność habilitacji pisał, jak trudno było prowadzić wykłady z dziedziny jego zainteresowań

¹⁵ Nagrody otrzymał za: pracę z dziedziny prawa polskiego, napisaną podczas uczęszczania na seminarium u prof. Michała Bobrzyńskiego pt. *O egzekucji w dawnym prawie Polskiem* (nagroda pieniężna z fundacji księcia Władysława Czartoryskiego), a także za konkursową pracę *O pierwszych latach panowania Kazimierza Jagiellończyka. Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WP II 138, *Bolesław Ulanowski*, Polska Akademia Umiejętności..., s. 16.

¹⁶ *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. S II 619.

¹⁷ Wyżej wymieniona lista nie wyczerpywała wszystkich instytucji i badań prowadzonych przez Bolesława Ulanowskiego w tych latach. Więcej na ten temat zob. *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WP II 138.

z powodu braku zwartych opracowań, przez co sam był zmuszony do korzystania ze swoich materiałów badawczych, pozyskanych w wyniku eksploracji licznych wyżej wspomnianych zasobów. Jako zwolennik metody porównawczej (choć podkreślał, że nie odstępował od metody historycznej, „która godzi się jak najlepiej z metodą porównawczą”) wykorzystywał swoją szeroką wiedzę i badania zagraniczne do budowania treści dydaktycznych, przez co Stanisław Estreicher mówił o nim później jako o pionierze, którego przedmiotem wykładów były również zagadnienia z paleografii i dyplomatyki, a więc zagadnień, które w tym czasie „nie miały jeszcze osobnego przedstawiciela na katedrze uniwersyteckiej”. Podkreślał on również ogromny wpływ Ulanowskiwego na studentów, których wdrażał do naukowego myślenia, nawet jeśli nie zostawali oni później naukowcami¹⁸.

Kolejnym krokiem było otrzymanie habilitacji na Wydziale Prawa z zakresu historii prawa polskiego, na podstawie pracy: *O prawie azylu w Statutach Kazimierza Wielkiego*, której recenzentami byli Michał Bobrzyński i Edmund Krzymuski. Habilitował się w roku 1886 po złożeniu 28 maja tego roku podania o „przypuszczenie do docentury prywatnej z prawa Polskiego”. Po otrzymaniu habilitacji Ulanowski miał prawo do prowadzenia wykładów w stopniu docenta prywatnego¹⁹.

W tym samym czasie Katedrę Prawa Kościelnego opuścił Udalryk Heyzmann i wakat po nim otrzymał właśnie Ulanowski jako posiadający odpowiednie kwalifikacje. Objął również wykłady z zakresu prawa kanonicznego (Kościoła rzymskokatolickiego), ponieważ również prowadził badania w tej dziedzinie. Wiązało się to z mianowaniem go w roku 1888 (a więc w wieku zaledwie 28 lat) profesorem nadzwyczajnym. Dwa lata później, w 1890 roku, otrzymał tytuł profesora zwyczajnego.

Już w wieku 34 lat uchodził za wybitnego naukowca i dydaktyka w dziedzinie historii polskiego prawa, prawa kanonicznego, powszechnej historii państwa i prawa oraz prawa kanonicznego. Ponadto był uważany za czołowego europejskiego paleografa i najwybitniejszego znawcę polskich średniowiecznych rękopisów. Zgodnie z opiniami osób, które dotychczas przedstawiały jego sylwetkę, Bolesław Ulanowski był człowiekiem o szeroko zakrojonych, humanistycznych zainteresowaniach, co zaowocowało wiedzą nie tylko wynikającą z przedmiotu jego badań czy prowadzonej dydaktyki, lecz także obejmującą obszar chrześcijańskiej kultury ogólnoeuropejskiej²⁰.

W zakresie zainteresowań Bolesława Ulanowskiego znalazło się więc również prawo Kościoła w Polsce we wcześniejszych wiekach i „jako badacza pociągały

¹⁸ *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WP II 138, *Bolesław Ulanowski*, Polska Akademia Umiejętności..., s. 8, M. Patkaniowski, *op.cit.*, s. 324.

¹⁹ *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WP II 138, *Bolesław Ulanowski*, Polska Akademia Umiejętności..., s. 7, *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 198.

²⁰ K. Pol, *op.cit.*, s. 532.

go przede wszystkim źródła praktyki, w szczególności *acta episcopalia* oraz *acta officialia*²¹. Co do jego działalności w zakresie wydawnictw źródłowych, to zaliczały się do nich publikacje ksiąg konsystorskich, kapitulnych, statutów synodów prowincjonalnych i diecezjalnych, a także statuty kapitulne. Zainicjował również powstanie serii wydawnictwa Akademii Umiejętności *Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce*²².

Mimo pracy w Katedrze Prawa Kościelnego oraz tak ukierunkowanego profilu badań, autorzy biografii Ulanowskiego zgodnie podkreślają, że nie można go jednak przedstawiać wyłącznie jako historyka prawa kanonicznego ze względu na jego wszechstronną działalność naukową, na co – jak już zostało powyżej wspomniane – niewątpliwie wpływ miał jego mentor Michał Bobrzyński oraz jego samego interdyscyplinarne, według dzisiejszej nomenklatury, spojrzenie na historię, prawo, politykę, a także kwestie społeczne i gospodarcze, które w jego opinii były – również jako obszar badań – z sobą ściśle powiązane²³, co miało wyznaczyć kierunki rozwoju przyszłych nauk politycznych. I tak, obok wykładów prawa kanonicznego Bolesław Ulanowski wykładał w latach 1894–1918 historię ustroju Austrii, zaś miejsce zatrudnienia, jakim był Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, wiązało go dodatkowo z gronem profesorów polityków, twórców Polskiej Szkoły Nauk Politycznych (PSNP). Warto zauważyć, że wprawdzie nie miał on aspiracji politycznych, jak wielu jemu współczesnych pracowników uniwersyteckich, którzy byli czynnie zaangażowani w politykę, jednak epizod związany ze studiami w Paryżu oraz wpływ paryskiej szkoły politycznej, której wzory w ówczesnym czasie zaszczyli na gruncie krakowskim polscy naukowcy z jednym z twórców PSNP – Michałem Rostworowskim na czele, nie mogły pozostać bez wpływu na tę aktywną i otwartą na ewolucję polskiej nauki osobowość²⁴.

Bolesław Ulanowski, już wtedy postać znana na gruncie uniwersyteckim oraz w tamtym czasie sekretarz generalny Akademii Umiejętności, zaangażowany był od roku 1908 w proces założenia w Krakowie Polskiej Szkoły Nauk Politycznych. Był jednym z sygnatariuszy petycji wniesionej w październiku 1909 roku do Sejmu Galicyjskiego, a zatytułowanej: *Dla przyszłej Polskiej Szkoły Nauk Politycznych. Petycja założycieli do Sejmu i głosy dziennikarskie*, w której przedstawiono szkic założeń programowych funkcjonowania tej instytucji, spośród których można było wymienić: „umożliwienie zapoznania się ze zjawiskami politycznymi, administra-

²¹ *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 198.

²² Więcej na temat obszaru badań i publikacji Bolesława Ulanowskiego zob.: *Bolesław Ulanowski*, Polska Akademia Umiejętności..., s. 19 i następne. Spis usystematyzowanych publikacji do śmierci Ulanowskiego, opracowanych przez Stanisława Kutrzebę, można znaleźć tamże, s. 25–35, *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 198, M. Patkaniowski, *op.cit.*, s. 336.

²³ M. Patkaniowski, *op.cit.*, s. 336.

²⁴ L. Hajdukiewicz, *Geneza i początki Polskiej Szkoły Nauk Politycznych w Krakowie* [w:] *Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej w Polsce XVIII–XX wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 135.

cyjnymi i gospodarczymi, zaś wykłady miały obejmować: urzędy polityczne, administracyjne i gospodarcze na tle porównawczym i historycznym na ziemiach polskich²⁵. W związku z licznymi utrudnieniami, jakie napotymano w trakcie tworzenia szkoły, jeszcze w październiku 1909 roku utworzono oparty na wzorcach lwowskich statut Towarzystwa Polskiej Szkoły Nauk Politycznych (TPSNP), na podstawie którego powołano samo towarzystwo. Wyznaczało ono sobie szerokie cele, obejmujące nie tylko prowadzenie różnego rodzaju prelekcji z zakresu szeroko pojętej polityki, lecz również działalność bibliotekarską, wydawniczą, wspomagającą rozwój nauki, a także organizowanie spotkań o charakterze konferencyjnym lub wyjazdów tematycznych. W rzeczywistości aż do wybuchu I wojny światowej udało się wprowadzić powołaną szkołę, która miała być podstawową agendą towarzystwa, jednak szerszej działalności, założonej w statucie, nie udało się zrealizować. Związane to było przede wszystkim z brakiem funduszy, które pozwoliłyby zacząć szkole funkcjonować. Wobec takich okoliczności członkowie towarzystwa – a głównie naukowcy, którzy stanowili trzon kadry wykładowczej, starali się dopomóc dzięki swoim możliwościom, aby urzeczywistnić działalność zarówno TPSNP, jak i PSNP. Uniwersytet Jagielloński, który szkołę objął patronatem, udostępniał sale wykładowe w *Collegium Novum*, zaś w Akademii Umiejętności odbył się pierwszy walny zjazd towarzystwa, co z dużą dozą prawdopodobieństwa związane było z pozycją Bolesława Ulanowskiego, wchodzącego w skład kadry wykładowczej PSNP, która umożliwiła skorzystanie z pomieszczeń AU. Co więcej, to właśnie w piwnicach AU znalazł swoje miejsce księgozbiór szkoły, który miano tam przechować tymczasowo, jednak ze względu na wybuch wojny nadal tam pozostał²⁶.

Jak już zostało wspomniane, Bolesław Ulanowski wchodził w skład kadry dydaktycznej, która prowadziła zajęcia w Polskiej Szkole Nauk Politycznych od roku akademickiego 1911/1912 do 1913/1914, prowadząc w 1913/1914 roku przedmiot *Kościół i państwo z szczególnem uwzględnieniem stosunków austriackich* w wymiarze 8 godzin. Należy również podkreślić, że w zmaganiach zarządu szkoły o utrzymanie jej bytu (głównie od strony finansowej) Ulanowski należał do grupy sprzeciwiającej się upolitycznieniu jednostki, nawet za cenę jej zamknięcia w kolejnym roku akademickim. Grupa ta uważała, że charakter ideowo-programowy szkoły powinien być odseparowany od wpływów ideologicznych bieżącej polityki, chociaż sam Ulanowski starał się zwrócić uwagę polskich polityków galicyjskich na konieczność poparcia takiej instytucji, jak PSNP. Warto zauważyć, że wśród wielu zarzutów, tych personalnych lub też związanych z rzekomym profilem ideologicznym, których adresatem była Polska Szkoła Nauk Politycznych, jego osoba pozostawała poza nurtem krytyki, co więcej, należał do grona osób, które wzmacniały i czyniły rzetelnym charakter naukowy tej jednostki²⁷.

²⁵ Petycja dotyczyła ubiegania się o dotację dla założenia szkoły. *Ibidem*, s. 142.

²⁶ *Ibidem*, s. 146 i 151.

²⁷ Zob. więcej na ten temat: *ibidem*, s. 153.

Kreatywna osobowość Bolesława Ulanowskiego oraz jego pracowitość nie dotyczyły tylko płaszczyzny naukowej i dydaktycznej, lecz także administracyjnej, zarówno w odniesieniu do Uniwersytetu Jagiellońskiego, jak i Akademii Umiejętności, z którą Ulanowski też związał swoją działalność. Dwukrotnie pełnił funkcję dziekana Wydziału Prawa UJ (w latach 1893–1894 oraz 1899–1900). W roku 1896 został on zgodnie z decyzją Senatu uniwersytetu przewodniczącym dyrekcji Drukarni Uniwersyteckiej, dzięki czemu przyczynił się do jej renesansu w kolejnych latach jej działalności²⁸.

Osobnym rozdziałem, jednak znakomicie dopełniającym wizerunku Bolesława Ulanowskiego jako człowieka energicznego i bez reszty poświęconego środowisku naukowemu, była również jego działalność w Akademii Umiejętności, której członkiem zwyczajnym został w roku 1894, zaś od 1903 był jej sekretarzem generalnym (do 1915 roku). I tu, jako kluczowy przedstawiciel administracji, realizował, opierając się na swoich wcześniejszych doświadczeniach uniwersyteckich, działalność wydawniczą oraz organizacyjną w tym środowisku naukowym. Zaowocowało to rozkwitem akademii w okresie poprzedzającym I wojnę światową, zasadniczo dzięki świetnej kondycji finansowej, do której właśnie przyczynił się Ulanowski. Wykazał się tu kolejnymi talentami, tym razem organizatorskimi (w dzisiejszych czasach nazwalibyśmy je menedżerskimi), dając się poznać jako człowiek o żelaznej woli. Udawało się mu zdobyć dotacje zarówno z budżetu cesarskiego (austro-węgierskiego), jak i lwowskiego, ale także od osób prywatnych. Jak powiedział później Kazimierz Morawski – prezes Polskiej Akademii Umiejętności, „był on duszą rożnolitych działalności, przodownikiem w życiu i czynach całej instytucji”²⁹.

Co do działalności wydawniczej w AU, Ulanowski szczególnie koncentrował się na wydawnictwach źródeł związanych z dziejami dawnej Polski, co wyznaczało punkt wspólny z jego uniwersytecką działalnością. W tej instytucji również powstał plan ambitnego przedsięwzięcia, jakim miało być dziewiętnastotomowe wydanie Encyklopedii Polskiej Akademii Umiejętności. „Chodziło tutaj o wielką syntezę wiadomości o Polsce w dziewiętnastu działach odpowiadających wszystkim głównym dziedzinom wiedzy”. Udało się to dzieło częściowo zrealizować, co było w okresie 1912–1918, czyli obejmującym I wojnę światową, dużym wyczynem, który zaowocował 6 tomami dotyczącymi historii języka i literatury polskiej oraz geografii. Dwa tomy dotyczące historii politycznej ukazały się już po śmierci Ulanowskiego w dwudziestoleciu międzywojennym³⁰.

Podczas wojny uczony zaangażował się ponadto w działalność ratowania polskich zasobów archiwalnych i bibliotecznych z obszarów ogarniętych wojną.

²⁸ *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 199.

²⁹ *Bolesław Ulanowski, Polska Akademia Umiejętności...*, s. 12, *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 200.

³⁰ Zob. *Bolesław Ulanowski, Polska Akademia Umiejętności...*, s. 19 i następne, *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 200.

Zmagać się również musiał z pogarszającą się sytuacją AU, która wynikała z niezależnych od niego czynników zewnętrznych³¹.

Zaangażowanie administracyjne na polu uniwersyteckim i Akademii Umiejętności przy równoczesnej realizacji dydaktyki w tym samym co wcześniej wymiarze spowodowało jednak ograniczenie działalności naukowej (Stanisław Kutrzeba wskazał, że ostatnią pracę Ulanowskiego za jego życia wydano drukiem w 1894 roku, choć równocześnie podkreślił ogrom badań, które w następnych latach uczoney prowadził). Niemniej jego wystąpienia naukowe wciąż znajdowały głębokie uznanie w środowisku naukowym, podobnie jak „przyczynianie się do rozwinięcia uniwersyteckiej korporacji i jej zakładów”, jak powiedział już po jego śmierci Stanisław Estreicher³².

Jego niespożyta energia i kreatywność wykraczała również poza środowisko naukowe. Ulanowski był zwolennikiem utworzenia towarzystwa poświęconego dziejom i zabytkom miasta Krakowa, co miał utrwać wydawany przez to towarzystwo specjalistyczny periodyk. Powstało ono rzeczywiście w styczniu 1897 roku jako Towarzystwo Miłośników Zabytków i Historii Krakowa³³.

Jego śmierć 27 września 1919 roku odbiła się szerokim echem w środowisku nie tylko naukowym. Do władz Uniwersytetu Jagiellońskiego spływały telegramy kondolencyjne, m. in. z Rady Szkolnej Krajowej (z ramienia Ministerstwa Oświaty) Prezydium Miasta Krakowa, ośrodków naukowych (również tych spoza dziedzin historii i prawa) oraz placówek oświatowych i administracyjnych we Lwowie³⁴, Warszawie³⁵, Lublinie, Wilnie, Puławach czy Dublinach³⁶. Telegramy z informacją na temat daty pogrzebu Ulanowskiego wysłano do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie, Namiestnictwa Galicyjskiego we Lwowie oraz do uniwersytetów w obu tych miastach, a także uniwersytetów w Poznaniu, Lublinie i Wilnie oraz do Politechniki Lwowskiej³⁷.

Zmarł otoczony powszechnym szacunkiem osób środowiska naukowego. Od razu po jego śmierci postanowiono oddać cześć tej wybitnej postaci naukowego świata Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wyras temu dało zwołanie posiedzenia Senatu Akademickiego w dniu 27 września, na dwa dni przed pogrzebem Ulanowskiego, w celu podjęcia decyzji o zorganizowaniu uroczystości dla uczczenia śmierci

³¹ *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 200.

³² *Bolesław Ulanowski, Polska Akademia Umiejętności...*, s. 7, 8 i 17, *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji...*, s. 200.

³³ *Uniwersytet Jagielloński. Złota księga Wydziału historycznego...*, s. 176.

³⁴ Towarzystwa dla popierania nauki polskiej.

³⁵ Towarzystwo Naukowe Warszawskie.

³⁶ Kondolencje nadchodziły również z uczelni niezwiązanych z dziedzina prawa czy historii, takich jak politechniki czy wyższe szkoły rolnicze. *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, sygn. S II 619.

³⁷ *Ibidem*.

wybitnego profesora przez środowisko Uniwersytetu Jagiellońskiego³⁸. Sam pogrzeb odbył się 29 września 1919 roku na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Jedną z decyzji, mającą świadczyć o chęci oddania szczególnego hołdu zmarłemu, jak i o jego szczególnej roli, jaką odegrał w życiu UJ, był pomysł wmurowania w budynku *Collegium Novum* tablicy pamiątkowej, do czego jednak nie doszło. Galopująca inflacja pierwszej połowy lat dwudziestych gwałtownie zdevaluowała wartość zebranych na ten cel pieniędzy. Pięć lat po podjęciu tej szczytnej inicjatywy odstąpiono od pomysłu z powodu braku wystarczających środków finansowych, chociaż władze Uniwersytetu Jagiellońskiego podejmowały próby sfinalizowania postanowienia ufundowania tablicy, zabiegając o środki m.in. w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego jeszcze w 1922 roku. Należy także zwrócić uwagę na zabiegi indywidualnych osób w tej kwestii, takich choćby jak Władysław Natanson³⁹.

Dwa miesiące po pogrzebie 28 listopada 1919 roku w Auli Uniwersytetu Jagiellońskiego odbyła się uroczysta akademicka ku czci zmarłego, zorganizowana przez sam uniwersytet we współpracy z Polską Akademią Umiejętności. Głos na niej zabrali: rektor prof. Stanisław Estreicher, prezes Akademii Umiejętności prof. Kazimierz Morawski, zaś o biografii naukowej Ulanowskiego wykład wygłosił prof. Stanisław Kutrzeba. Wśród zaproszonych osób spoza środowiska naukowego (a należy zauważyć, że zaproszeni zostali przedstawiciele wszystkich ośrodków naukowych w ówczesnej Polsce) znaleźli się: prof. Adam Wrzosek oraz Stanisław Michalski z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, biskup krakowski Adam Sapięha, arcybiskup lwowski Józef Bilczewski, malarz Wojciech Kossak, a także przedstawiciele: Kasy Powiatowej, Banku Krajowego, Dyrekcji Policji, Starostwa Górniczego, Towarzystwa Wzajemnego Ubezpieczenia, prezesa Sądu Okręgowego i Apelacyjnego oraz przedstawiciele dowództwa wojskowego miasta Krakowa⁴⁰.

Mimo braku bardziej wyeksponowanych przejawów hołdu złożonego tej wybitnej postaci, nie pozostawia najmniejszych wątpliwości fakt, że Bolesław Ulanowski był jednym z najwybitniejszych reprezentantów środowiska naukowego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Niezwykle pracowity za życia, doceniony został powierzeniem wielu funkcji, a także wyróżnieniami za swoją postawę, spośród których wymienić można choćby: członkostwo czynne Akademii Umiejętności w Krakowie, stanowisko sekretarza Wydziału Historyczno-Filozoficznego. Był również członkiem Komisji Prawniczej w Krakowie oraz członkiem Centralnej Komisji Rządowej Egzaminacyjnej (Oddział Historyczno-Prawniczy)⁴¹.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ K. Pol, *op.cit.*, s. 532, zob. też *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. S II 619.

⁴⁰ *Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego*, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. S II 619.

⁴¹ *Ibidem*.

Odnaczenie, które otrzymał to: Kawaler Cesarstwa Austro-Węgierskiego Orderu Żelaznej Korony III klasy.

Co do funkcji administracyjnych, to zgodnie z tym, co powiedział Stanisław Estreicher, środowisko naukowe pragnęło powierzyć mu około roku 1909 funkcję rektora uniwersytetu, jednak Ulanowski zrezygnował już wtedy z powodów zdrowotnych. Mimo to nie ograniczył swojej aktywności, która miała wpłynąć negatywnie na jego stan zdrowia, a w rezultacie przyczynić się do przedwczesnej śmierci⁴².

BIBLIOGRAFIA

Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WP II 138.

Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WF II 504.

Teczka osobowa Bolesława Ulanowskiego, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. S II 619.

Bolesław Ulanowski, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1920, www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/docmetadata?id=9053&from=&dirids=1&ver_id=&lp=1&QI= [dostęp: 29.10.2014].

82

Pol K., *Poczet prawników polskich*, wyd. C. H. Beck, Warszawa 2000.

Patkaniowski M., *Dzieje Wydziału Prawa UJ. Od reformy kołłątajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964.

Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej w Polsce XVIII–XX wieku, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977.

Uniwersytet Jagielloński. Złota księga Wydziału Historycznego, red. J. Dybiec, Kraków 2000.

Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000.

Mirella Korzeniewska-Wiszniewska

⁴² *Bolesław Ulanowski*, Polska Akademia Umiejętności..., s. 11, K. Pol, *op.cit.*, s. 532.